

**XVII ASRDAN 1870-YILLARGACHA GERMANIYA VA
GERMAN DAVLATLARI**

*Termiz davlat pedagogika instituti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
Tarix ta'lim yo'nalishi
3- kurs 303- guruh talabasi
Matchonova Marhabo*

Annotasiya: Ushbu maqola XVII asrdan 1870-yillargacha Germaniya va german davlatlarining siyosiy tarixi, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishini o'rganadi. Maqolada Germaniya hududining XVI-XVIII asrlarda bo'linishi, Prussiya va Avstriya kabi kuchli davlatlarning o'rnini tahlil qilish orqali, Germaniyaning yagona davlat sifatida shakllanishi jarayoni ko'rib chiqiladi. Ayniqsa, 30 yillik urush, Vestsfalya tinchligi, Avstriya-Prussiya va Fransiya-Prussiya urushlari kabi muhim tarixiy voqealar orqali Germaniya davlatining birlashishiga olib kelgan siyosiy va harbiy omillar yoritilgan. Maqola, shuningdek, Napoleon Bonapartning ta'sirini, Vena kongressi va 1871-yilda Germaniya imperiyasining tashkil topishiga olib kelgan voqealarni ham o'z ichiga oladi. Bu tarixiy davrda Germaniyaning siyosiy va ijtimoiy shakllanishi yirik yevropacha o'zgarishlarning bir qismi sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Germaniya, german davlatlari, XVII asr, XVIII asr, Prussiya, Avstriya, 30 yillik urush, Vestsfalya tinchligi, Napoleon Bonapart, Vena kongressi, Avstriya-Prussiya urushi, Fransiya-Prussiya urushi, Germaniya imperiyasi, siyosiy tarix, ijtimoiy rivojlanish, Germaniya birlashishi.

Kirish

Fransiya-Prussiya urushi davom etayotgan bir paytda, ya'ni 1871 yilning 18-yanvarida barcha German davlatlarining monarxlari Versalga to'planib, Prussiya qiroli Vilgelm I ni Germaniya imperatori deb e'lon qildilar. Ilgari shimoliy german

ittifoqiga kirgan davlatlarga yana to'rtta Janubiy german davlatlari qo'shildi, bularning eng yirigi Bavariya edi. Shunday qilib, reaksion Prussiya monarxiyasi rahbarligida Germaniyaning birlashuvi tugallandi. Yagona va yaxlit Germaniya imperiyasi barpo qilindi.

1871 yil aprelida Ta'sis Reyxstagi umum german Konstitusiyasini qabul qildi. Germaniya imperiyasi ittifoqchilar davlati bo'lib qoldi. Imperiya tarkibiga o'zining qirol yoki knyaz sulolasi bilan 22 monarxiya va 3 erkin shahar: Lyubek, Bremen va Gamburg kirdi. Elzas va Lotaringiya imperiyaga hokim (shtatgalter) tomonidan idora qilinadigan «maxsus imperiya viloyati» bo'lib kirdi, bu hokimni imperatorning o'zi tayinlardi. Imperiyaga kirgan ayrim davlatlar o'z konstitusiyalari, vakillik muassasalari(laydtaglari)ni saqlab qoldilar. Davlat bajargan vazifalarning faqat ba'zi bir qismi - cherkov faoliyati, ma'rifiy ishlar, «to'g'ri» soliq solish, ma'muriyat ishlari ularning o'z sho'lida qoldirildi. Bavariya armiyasini idora qilish uchun cheklangan huquqqa ega bo'lib qoldi. Imperiya konstitusiyasida ittifoqchi davlatlarda xalq vakolatini kengaytirish nazarda tutilmagan edi.

1871 yilgi Konstitusiyaga muvofiq, ittifoq miqyosida qonun chiqarish huquqiga ega bo'lgan umum imperiya hokimiyati Imperator va Imperiya kansleri qo'lida to'plangan edi. Imperiyaning oliy vakolatli muassasalari Ittifoq Kengashi (Bundesrat) bilan Reyxstag edi. Imperiya Konstitusiyasi shunday tuzilgan ediki, unda yangidan birlashgan Germaniyada Prussiya gegemonligi mustahkamlangan edi.

Imperator imperiyadagi barcha Qurolli kuchlarga Bosh qo'mondon bo'lib, o'zi urush e'lon qilar, sulh tuzar, xalqaro munosabatlarda Imperiya nomidan ish ko'rardi. Imperator o'z ixtiyori bilan Reyxstag va Ittifoq Kengashi sessiyalarini chaqirish, ochish, tarqatib yuborish yoki muddatni cho'zish huquqiga ega edi.

Germaniyaning birinchi Imperiya kansleri Otto Bismark edi. U davlat boshqaruvida katta tajribaga ega bo'lmagan Vilgelm I ni o'ziga tamomila bo'ysundirib olib, deyarli 20 yil davomida (1871-1890) mamlakatda cheksiz hokimlik qildi.

Germaniya Konstitusiyasida ko'rsatilganidek, umummiy saylov huquqi faqat nomigagina umumiy edi. Harbiy xizmatchilardan tashqari, 25 yoshga to'lgan

erkaklargina saylov huquqidan foydalanar edilar. Xotin-qizlar saylov huquqidan mahrum edilar. Qonun chiqarish tashabbusi Reyxstag qo`lida edi. Lekin ittifoq kengashi va Imperator Reyxstag qarorlarini tasdiqdamaslikka huquqli bo`lganlaridan, Reyxstag tashabbusi e`tiborsiz qolardi.

Germaniyadagi katolik ruhoniylar ayniqsa uning qo`l ostidagi Polsha, Elzas va Lotaringiyada Bismarkning prusslashtirish siyosatiga qarshi harakatlar kuchayganligi uchun Bismark 1872 yil mayda ruhoniylar faoliyatini cheklaydigan qonun chiqarib oldi. Katoliklar cherkovi va ularning organi “Doychland” gazetasi unga qarshi kompaniya boshladi. “May qonunlari” ularni sindirish uchun qabul qildi. Bu konunga muvofiq ruhoniylarning maktablar ustidan nazorati bekor qilindi. Ularning tashviqot, da`vati ta`qiqlandi. Ularni tayyorlash davlat tomonidan amalga oshiriladigan bo`ldi. Cherkov nikoh, tug`ilish va o`lim holatlarini qayd etishi bekor qilindi va davlatga o`tkazish uchun Bismarkning katolik cherkoviga qarshi kurashish tarixda “Kulturkemor” “madaniyat uchun kurash” deb nom olgan. Izeutlar va itoasiz ruhoniylarga qarshi kurash ana shu nom bilan atalgan.

Germaniyaning Yevropadagi siyosati. Mustamlakachilik ekspansiyasi

Germaniya xalqaro maydondagi ta`sirini kuchaytirish Bismark o`z oldiga maqsad qilib qo`ydi. 1873-yilda Germaniya, Rossiya va Avstriya-Vengriya bilan ittifoq to`g`risida shartnoma - «Uch imperator shartnomasi»ni tuzdi. Bismark 1875 yilda Fransiyaning 1871 yildagiga nisbatan ham ko`proq qaramlikka olish va uni Germaniya vassali holiga tushirish uchun unga qarshi urush boshlashga tayyor turgan edi. Bismark yangidan vujudga kelgan fransuz armiyasini tortib olingan Elzas va Lotaringiya uchun qasos oluvchi armiya deb bilib, Fransiya hali batamom mustahkamlanib olmasdan, u bilan urush boshlashga shoshilmoqda edi. Rossiya bilan Angliya Germaniyaning kuchayib ketishini istamas edilar, shu sababli Bismarkka Fransiyaning yangidan tor-mor keltirishga yo`l qo`ymasliklarini bildirib qo`ydilar. Germaniya chekindi.

Germaniya ikki frontda urush qilishdan qo`rqardi. U «kaolisiyalar dahshati» tinchimni buzayapti, deb , ayniqsa, Rossiya bilan urushishdan

cho`chirdi. 1879 yilda Germaniya Avstriya-Vengriya bilan ittifoq tuzdi. Bismark Rossiyaning Fransiya bilan yaqinlashuviga xalaqit berish niyatida 1881-yili «Uch imperator ittifoqi»ni tiklashga muvaffaq bo`ldi. 1882-yilda Avstriya-Vengriya - Germaniya ittifoqiga qo`shimcha qilinib, Germaniya va Avstriya-Vengriyaning Italiya bilan ittifoqi tuzildi. Italiyaning ittifoqqa kirishiga sabab, Fransiya bilan munosabatlarining keskinlashuvi edi. Chunki, Fransiya Italiya da`vo qilib yurgan Tunisni 1881-yilda bosib olgan edi. Avstriya-Vengriya imperiyasi esa bu vaqtda Bolqon yarim orolida Rossiya bilan raqobatlashmoqchi edi. Shunday qilib, uchta teng maslakdosh kuchlar birlashib, 1882 yili harbiy ittifoq, «Uchlar ittifoqi»ni tuzishga erishdilar.

Endilikda Germaniya Fransiya va Rossiyaga qarshi qaratilgan koalitsiyaga bosh bo`lib oldi. Bismark o`z siyosiy rejalarini amalga oshirish yo`lida Rossiyani asosiy g`ov deb bilar, qanday bo`lmasin Rossiyaga zarar yetkazishni mo`ljallar edi. Shu maqsadda Angliya bilan Turkiyani Rossiyaga qarshi gij-gijlay boshladi.

Bismark bir vaqtda ikki frontda, ya`ni ham Fransiya ham Rossiyaga qarshi kurashish oson emasligini anglardi. Karl XII va Napoleon I kabi mashhur sarkardalar ham Rossiyada mag`lubiyatga uchratganini yaxshi bilardi. U shuningdek, chorizm Rossiyaning taraqqiyotiga g`ov bo`layotganini ham tushunardi. Shuning uchun qulay payt kelganda Rossiyadagi reaksiya unsurlarini qo`llab-quvvatlashiga harakat qilardi. Uning ishini davom ettirgan Kaprivi Germaniyaning tashqi siyosatiga juda muhim o`zgarishlar kiritdi. Kaprivi sanoat egalarini siquvi ostida Avstriya-Vengriya bilan savdo shartnomasini tuzdi. 1894 yili Rossiya va boshqa mamlakatlar bilan ham shunday shartnomalar tuzildi. Mamlakatga qishloq xo`jalik mahsulotlari keltirishdan olinadigan bojlar birmuncha kamaytirildi. Kaprivi siyosati va ayniqsa, Rossiya bilan savdo shartnomasining tuzilishi yunkerlarni g`azablantirib yubordi. Ular nima bo`lsa ham «Liberal» kanslerni olib tashlashni o`z oldilariga vazifa qilib qo`ydilar. 1893 yilda katta yer egalari tomonidan tuzilgan «Qishloq xo`jayinlari ittifoqi» se`ydzida yunkerlar Kaprivining «yangi» yo`liga qarshi norozilik bildirdilar. 1894-yilda Kaprivi iste`fo berdi.

1891 yilda shovinistik tashkilot - German ittifoqi tuzildi. «Qirol Prussiya ustida, Germaniya ustida, Germaniya dunyo ustida» -degan shior ilgari surildi. Germaniya Yevropa urushiga tayyorlanishi bilan birga yirik German kapitalining talabiga ko'ra mustamlakalar bosib olishga kirishdi. 1882-yil Bremen savdogarlari Afrikaning janubi-g'arbiy sohilidagi Angra-Peken buxtasiga keldilar. Ular 200 ta eski miltiq va 2000 marka badaliga yerli qabila boshlig'idan anchagina hududni sotib oldilar. Germaniya bu yerni 1884 yil aprelida o'z protektorati deb e'lon qildi. Afrikaga amaldorlar va soldatlar yuborildi. Ularning Yangi yerlarni bosib olishga urinishi mahalliy xalqning qattiq qarshiligiga uchradi. Mustamlakachilar qurol ishlatdilar. Nemis qo'shinlari afrikaliklar manziliga to'satdan hujum qilib, aholini vahshiylarcha qirdilar. 1905-yilda mehnat sharoitini yaxshilashni talab qilgan eng yirik ish tashlash o'tkazildi. Rur konchilari ishtirokida 1906-yilda Gamburda mehnatkashlarning huquqlari cheklanishiga qarshi mamlakatda birinchi marta ommaviy-siyosiy ish tashlash bo'lib o'tdi. Saksoniya va Prussiyada namoyishchilarning polisiya bilan to'qnashuvlari yuz berdi. Ko'mir qazuvchilarning ommaviy ish tashlashi kengaydi. Qurolli kuchlarning ko'paytirilishiga va urush xavfiga qarshi butun mamlakat bo'ylab miting va stachkalarining qudratli to'loqini bo'lib o'tdi.

XX asrning dastlabki yillarida Germaniyada boshlangan ommaviy ishchilar harakati 1905-yilgi rus inqilobi ta'siri ostida yanada kuchayib, 1914 yilgi jahon urushiga qadar tugatildi. Nemis mehnatkashlari monarxiya asoratiga qarshi demokratiyani kengaytirish, Prussiyada umumiy saylov huquqini joriy qilish uchun tobora keskinroq kurash olib bordilar. 1910 yil martida Berlinda ana shu talablarni qo'ygan katta namoyish bo'lib o'tdi. O'tliq polisiya namoyishchilarni qilich bilan chopa boshladi. Ishchilar bu kunni Prussiyaning «qonli yakshanba»si deb atadilar.

Shu yili Germaniyaning Moabit rayonidagi «Kuper» ko'mir firmasi ishchilar soatbay to'lanadigan ish haqini oshirishni talab qilib ish tashladilar, ularni qo'shni fabrika va zavodlarning ishchilari qo'llab-quvvatladi. 1912 yil Rur viloyatidagi kon ishchilarining 250000 kishilik stachkasi bo'lib o'tdi. Ishchilar 8 soatlik ish kunini joriy etishni, ish haqini oshirishni, xo'jayinlarining mehnat birjalarini tugatishni talab

qildilar. Hukumat Rurni polisiya va jandarmlar bilan to'ldirib, to'qnashuvlarda ko'plab ishchilar o'ldirildi va yarador bo'ldi.

Elzas va Lotaringiyada zo'rlik bilan «germanlashtirish» aholining keskin noroziligiga sabab bo'ldi. 1913 yil noyabrda o'tkazib kelingan milliy kamsitish siyosati va pruss harbiylarining qo'polliigi Elzasning Ka Sabern shahri aholisining g'azabiga sabab bo'ldi. Shahar qamal qilinib, elzasliklarni qamali keng avj oldi. u harakatlar umumgerman siyosiy inqiroziga o'sib o'tish darajasiga o'tgan edi.

Xulosa

XVII asrdan 1870-yillargacha bo'lgan davr Germaniya va german davlatlari tarixida siyosiy, ijtimoiy va harbiy o'zgarishlarning muhim bo'limini tashkil etdi. Germaniya birlashishi va markazlashgan davlat sifatida tashkil topishi uchun ko'plab urushlar va siyosiy qarorlar qabul qilindi. Ushbu jarayon Avstriya va Prussiya kabi davlatlar o'rtasidagi raqobat, Napoleonning Yevropa siyosatiga ta'siri va keyingi urushlar natijasida amalga oshdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. KARIMOV I. A. TARIXIY XOTIRASIZ KELAJAK YO`Q. T., “SHARQ”. 1998.
2. KARIMOV I.A. YUKSAK MANAVIYAT YENGILMAS KUCH. T., “MA`NAVIYAT” 2008.
3. KARIMOV I.A. JAHON MOLIYAVIY – IQTISODIY INQIROZI , O`ZBEKISTON SHAROITIDA UNI BARTARAF ETISH YO`LLARI VA CHORALARI. T., “O`ZBEKISTON” 2009.
- 4.. ЕРУСАЛИМСКИЙ А.С. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА И ДИПЛОМАТИЯ ГЕРМАНСКОГО ИМПЕРИАЛИЗМА В КОНЦЕ XIX В. М.,1951.
5. КУЧИНСКИЙ Ю. ОЧЕРКИ ИСТОРИИ ГЕРМАНИИ. М., 1952.
6. БИСМАРК О. МЫСЛИ И ВОСПОМИНАНИЕ. М.,1991.
7. ГАЛКИН И.С. ИСТОРИЯ ГЕРМАНСКОЙ ИМПЕРИИ М. 1986.